

Hatıraların Işığında Hocam Âmil Çelebioğlu

CEMAL KURNAZ*

Hocamı 1977 yılında tanıdığım da Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ikinci sınıf öğrencisi idim. Diyebilirim ki Divan şiiri ile gerçek anlamda onun derslerinde tanıştım. Seçip geldiği birbiriinden güzel beyitleri şerh ettikçe, yeni bir dünyaya ayak bastığımızı hissederdik. Hafızasında biri diğerini çağrıştıran şiirler ve latifelerle renklenmiş derslerini bugün de özlüyorum.

Yüksek lisans ve doktora süresince yakınlığımız daha da arttı. Bir hoca, bir baba, belki daha çok bir ağabey gibi müşfik yardımını hep yanımızda hissettik. Hiç unutmam, kendisiyle çalışmaya kabul etmezden önce uzun uzun konuştu. "İyi düşündün mü, dedi; çok zor bir şeye talip oluyorsun. Üniversite hocalığı karşından çok havalı görünür. Aslında, zahmetli, meşakkatli bir iştir. Öyle fazla bir parası da yoktur. İlim adamı hiçbir zaman zengin olmaz. Sen buna rağmen çalışmayı bırakmayacaksın. Hele Türkoloji, yani Türklük bilimi 9-5 mesaisi ile sınırlandırılacak

* Bu yazı, Cemal Kurnaz ve diğer editörlerin çalışmalarıyla *Turkish Studies* dergisinde Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı (Editörler: Cemal Kurnaz, Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Sibel Üst, Volume 8/1, Winter 2013, s. 1-19.)'nda yayımlanan "Hocam Âmil Çelebioğlu" başlıklı yazıdan alınmıştır. Hayatı ve eserleriyle ilgili kısımlar tekrar olmaması için çıkartılmıştır. (Editörler)

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Böl., Ankara (ckurnaz@gazi.edu.tr).

bir alan değildir. 24 saat millet hizmetinde olmayı gerektirir. Bütün bunları bilerek, gece gündüz millete hizmete var mısınız?"

Ne kadar anladığımı bilemem ama "evet" dedim. Yeter ki Hocam kabul etsin.

"YÖK mevzuatı öğretim üyesini, 'zorunlu olarak en az şu kadar derse girer, alanıyla ilgili araştırma inceleme yapar' diye tanımlar. Bu mevzuat bizim ilmi halimiz gibidir. Milletten ortak bütçesinden buna göre maaş/rızık takdir edilir. Bu iki görevden birini yapmazsak maaşımızı hak etmemiş oluruz. Şimdi, zorunlu ders yükünden fazla derse girmeyeceğine, ek ders ücretine tamah etmeyeceğine; geri kalan zamanında durmadan araştırma ve inceleme yapacağına söz veriyor musun?"

Bunlar, daha önce üstünde düşünmediğim konulardı. Ne demek istediğini tam olarak anladığımı söyleyemem. Ama "evet" dedim. Yeter ki Hocam kabul etsin.

"Bir şey daha var" dedi. "Öğretim üyeliği, akademisyenlik başlı başına bir değerdir. Onun üstünde başka bir makam yoktur. Onu bürokrasiye, politikaya bir basamak, bir atlama tahtası olarak kullanmayacağına, yöneticiliğe tenezzül etmeyeceğine söz veriyor musun?"

İster istemez, hepsine evet dedim.

Bu benim için büyük bir mazhariyetti. O gün hemen bir beyit yazdım. Bu beyiti ne Hocama, ne başkasına gösterdim. Kendi mutluluğumun bir ifadesiydi ancak:

Hakk'a hamd olsun murâda nâil oldum ben bugün
İlm-i şerhte müntesib-i Âmil oldum ben bugün

Hocamın söylediklerini yeni yeni anlamaya çalışıyorum. Ona göre üniversite hocalığı bir yaşama biçimi idi. O kafasında problemi olan, onu yirmi dört saat taşıyan kişi idi. Milletine ödeyemeyeceği kadar borcu vardı. Bir ömür boyu yazdıkları ile taksit taksit ödemeye çalışmalıydı. Böyle bir şey mesai saatlerine sığar mıydı?

*

Yeni bir yazı yazdığımda bizlere okutur, fikirlerimizi sorardı. Hayrânî mahlâsı ile hece ve aruz vezninde yazdığı şiirleri de öyle. Biz bir şey söylemeye sıkılır, edeb ederdik. Çünkü bizim bildiğimiz hoca,

öğrencisine böyle şey sormazdı. Meğerse bize bir "tavır" kazandırmak istermiş!

Karşılaştığında sorduğu ilk soru "Tezgâhta ne var?" olurdu. Biz, pek bir şey var sayılmaz tarzında cevaplar verdiğimizde, "Yok canım, sen boş durmazsın, mutlaka bir şeyler vardır..." diyerek, sürekli bir şeyler yapmamız gerektiğini telkin ederdi.

*

Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler (1990) isimli kitabım çıkmıştı. Posta ile göndermeyi nezaketli bulmadım. 25-27 Mayıs 1990 tarihleri arasında Göynük'te yapılacak III. Akşemseddin Sempozyumu'na bir bildiri ile katılacaktım. Hocam da oturum başkanı idi. Orada bizzat takdim eder, fikirlerini alırım diye düşünmüştüm. Babası rahatsız olduğu için Göynük'e gelemedi. Görüşmek kısmet olmadı. Bundan dolayı kitabı İstanbul'dan gelen arkadaşlarla elden göndermek zorunda kaldım. Ankara'ya dönüşte bir akşam telefon etti. Hacca gidiyorum, hakkını helâl et dedi. Tebrik etti. Şimdiden beni geçtin, seninle iftihar ediyorum diyerek iltifat etti. Estağfurullah hocam dedim, eteğinizden tutunup, gösterdiğiniz yolda gitmeye çalışıyoruz. Gerçek de bu idi.

Bu telefon görüşmesinin son görüşme olduğunu nereden bilebilirdim!

Hocamın kanaatimce en önemli özelliği, bir ayağının divan, diğeri halk edebiyatında olması idi. "*Halk Divan Tekke/Duvar kemer kubbe*" sözünü edebiyatın birliğini ve bütünlüğünü vurgulamak için tekrar ederdi. Türk kültürünün bütünlüğü ve sürekliliği içinde bu iki edebiyatın ortak yönlerine dikkat çeker, bu iki edebiyatın bir birine zıt edebiyatlar olmadığını göstermeye çalışırdı. Bizim yaptığımız da onun yolundan gitmekten başka bir şey değildi.

Hiçbir divan edebiyatçısı onun kadar halk kültürüne ve edebiyatına eğilmemiştir. *Ramazannâme, Türk Bilmeceler Hazinesi, Türk Ninniler Hazinesi* kitapları; *Karacaoğlan'da Divan Şiiri Hususiyetleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mânileri, Mânilerle Divan Şiirinde Ortak Hususiyetler* gibi makaleleri bu hususta dikkate değer çalışmalardır.

*

Âmil Hocam, baba tarafından Mevlânâ soyundan idi. *Nahifî'nin Manzum Mesnevî Tercümesi* isimli hacimli kitabı yanında XIII.-XV. Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri, Hz. Mevlânâ'ya İzâfe Edilen Bir Gazelin Şerhi, Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevi'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler, *Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beytinin Manzum Tercümesi* isimli makaleleri Mevlânâ ile ilgilidir.

Bir gün bir meslektaşı, soyadındaki Çelebi sözünden hareketle, "Üstadım, soyunuzun Mevlânâ ile ilgisi var mı?" diye sorunca şöyle cevap vermişti: "Evet ama bunun ne önemi var? Önemli olan bel evladı olmak değil, yol evladı olmak!"

Türk halkı tarafından en çok okunan ve Türk Müslümanlığını besleyen, inşa eden eserlerin başında gelen *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyyesi*'ni doktora tezi olarak hazırlaması, onun dinî edebiyata verdiği önemi gösterir. Eserlerine bakıldığında, *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler* makalesi başta olmak üzere bu konuyla ilgili çalışmaları kesintisiz sürdürdüğü görülür.

*

Hocam, şairdi. Hem Divan hem de Halk ve Tekke zevkini yansıtan şiirler yazardı. "Bu, böyle geldi" derdi. Aruzla, heceyle, nasıl ortaya çıktıysa öyle!

1952 yılında İstanbul Erkek Lisesinde öğrenci iken başladığı şiir serüvenini ölünceye kadar kesintisiz sürdürmüştür. Şiirlerinde Fakir, Fakirî, Hayran mahlaslarını da kullanmışsa da en son Hayranî mahlasında karar kılmıştır. Bazı şiirlerini yayınlamışsa da, büyük bir kısmı şiir defterlerinde yazılı kalmıştır. Arkadaşım Nejat Sefercioğlu bu defterleri tanıtan kapsamlı bir yazı kaleme almıştır ("Şâir Âmil Çelebioğlu (Hayrânî)", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, *Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Sayı 7, s. 17-51). Bu şiirler, onun duygu ve düşünce dünyasının oluşumunu gösteren birer belge niteliğindedir. Aşağıya örnek olarak aldığımız şiirler, onun şairlik yeteneği hakkında fikir verebilecek yetkinliktedir:

GAZEL

Ayrılık bir âteş-i nîrân imiş ben bilmedim
Zevk-i dünyâ sohbet-i cânân imiş ben bilmedim
Derbeder gezdim geçirdim ömrümü beyhude âh
Bî-bekâ vü bî-vefâ devrân imiş ben bilmedim
Çârsû-yı ma'rifette bir meta' arz etmeden
Geldi geçti ömr bir kervân imiş ben bilmedim
Mü'min ü kâfir münâfik zâlim ü mazlûm ile
Dâr-ı dünyâ bir nice meydân imiş ben bilmedim
Atma her dem seng-i ta'nı ey gönül *Hayrânî'* ye
Tâ ezelden ol dahi hayran imiş ben bilmedim

(2 Ocak 1980, Ankara, Gazi Mahallesi)

GAZEL

- Dinleyen, birleyen ve inleyenlerden olan aşk-ı ilâhî ile yanan, yâni hakiki yolu bulan yol eri gönülleri fetheden merhum ve mağfur *Fethi Gemuhluoğlu* ağabeyimizin azîz hâtırâsının ilhâmıyla-

Gitti ey dil kimi sevdik ise cânân diyerek
Etmedik gerçi şikâyet yüce fermân diyerek
İçimiz ağlasa da kan elimizden ne gelir
Mest ü nâlân döneriz bir nice meydân diyerek
Bî-vefâ olduğun âhir bize bildirdi felek
Bunca cevri ü sitemi çektirip âsân diyerek
Bir şifâ umduğumuz sevgililer gitti gider
İçirip ayrılığın zehrini dermân diyerek
Çok mudur olduğumuz ehl-i figân *Hayrânî*
Gitti zîrâ kimi sevdik ise cânân diyerek

(11 Mayıs 1980, Ankara)

ELİFNÂME

Elifden elife döneriz her dem
 Belâ meclisinden mestâneyiz biz
 Tecerrüd ehlinde ne gezer elem
 Sevb ü siyâb atmış dîvâneyiz biz

Cân ile cânânı sen ayrı görme
 Hâlini haddini unutup durma
 Hâtır-şiken olup gönüller kırma
 Defineler saklı vîrâneyiz biz

Zevk-i mey-i aşkı içenler bilir
 Reh-i pür mihneti geçenler bilir
 Ziyân u kârını ölçenler bilir
 Sâkî ve mestâne meyhâneyiz biz

Şerr ü şûr misâli kaçıp şöhetten
 Salamadık nefsi bâğ-ı kesretten
 Zaîf ü garîbiz derd-i firkatten
 Tâlib-i tabîb ü cânâneyiz biz

Zulmette ve nûrda elif-be'deyiz
 Âşıkız Leylâ'yız kadeh ü meyiz
 Gayrımız aynımız aslında neyiz
 Fâş-ı küntü kenze bahâneyiz biz

Karada ve suda yol olduk durduk
 Kenarda sel dağda bel olduk durduk
 Lâle ateş diken gül olduk durduk
 Meydân-ı sûrette efsâneyiz biz

Nûrunu sakın nâr eylemiyesin
 Varlıkta yokluğu heylemiyesin
 Hây u hûya gönlün peylemiyesin
 Lâmekân elinde dürdâneyiz biz

Yeter artık sözün vermesin keder
Hayrânî bu kelâm niceye kadar
 Bir vefâ ehlini görünce meğer
 Bir türlü dolmayan peymâneyiz biz

(1980, Ankara)

Hocam, Divan şiirini öğrenebilmek için yazmak gerektiğine inanırdı. Bu amaçla bizi de yazmaya teşvik eder, ev ödevleri verirdi. Bir sonraki derste önce kendisi, sonra bizler yazdığımız şiirleri okur, üzerinde konuşurduk. Bizim yazdıklarımız, bir şiir iddiasından çok aruzu, edebi sanatları, mecazları yerli yerince kullanabilmek için yapılan atölye çalışmaları, meşkler mahiyetinde idi.

Bir gün, şöyle başlayan bir gazel yazmıştım:
 Durun beyler durun devrân olur bir gün
 Yürek güm güm vurur meydân olur bir gün

Hocam, okuyunca güldü, "3 mefâîlünden meydana gelen bir vezin yok" dedi. Demek ben o zaman bilmiyordum! "Ben yazdım oldu" dedim.

Bir gün Bölüm Sekreterliğinde oturuyorduk. İçeriye, omzunda bağlama olan bir öğrenci girdi. Hocam, "O ne? Ver bakayım şunu" dedi. Bağlamayı kılıfından çıkardı, çalmaya başladı. Tezene vuruşu, tarzı, üslûbuyla birinci sınıf bir icra. Bir Konya türküsü. Şaştık kaldık. Hocamın bu yönünü bilmiyorduk. Meğerse öğrenciliğinde Hamit Çine ile birlikte Kapalıçarşı'da Agop Usta'dan ders almışlar. Agop Usta hem bağlama yapar hem de ders vermiş.

*

Hocam tam bir "kütüphane kurdu" idi. Türkiye kütüphanelerinde elinin değmediği yazma eser yok gibiydi. Bunun sonucunda biriktirdiği zengin malzemeden ilgi çekici konular bulup çıkarırdı. Türkoloji, Folklor ve Mevlânâ kongrelerini kaçırmaz, sunduğu orijinal bildirilerle üzerinde dikkatleri toplardı. Bu konularla, edebiyatımızın ne kadar zengin ve bâkir olduğunu, araştırdıkça yepyeni şeylerin bulunabileceğini gösterecek, ihmal edilen divan edebiyatını özendirmek gayesi güderdi. *Türk Edebiyatında Elifnâmeler, Çocuk Dili (Lisân-ı Sıbyân) ile Yazılmış Şiirler, Kekeme Dili (Lisân-ı Pepegî) ile Şiirler, Kültür ve Edebiyatımızda Şifre Alfabeleri* gibi tebliğleri bu hususa örnek gösterilebilir.

Hocamın makalelerinin bir kısmı edebiyat tarihi sahasında olmakla birlikte, derslerini ve çalışmalarını daha çok metin şerhi ve türler üzerinde yoğunlaştırmıştı. Bu konuda hocası Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın yolunda olduğunu defalarca söylemişti. Sistematik divan tahlili tarzında iki doktora tezi ve birçok yüksek lisans tezi yaptırmıştı. Yaptırdığı tezle-

rin bir kısmı ise dinî edebiyatımızın mi'râciye, na't gibi türlerini müstakil olarak ele alan çalışmalarıdır.

Makalelerinin bir kısmı kitap olabilecek hacim ve mahiyettedir. *Süleyman Nahifî ve Fazîlet-i Saom Adlı Eseri, Yazıcı Salih ve Şemsiyye'si, Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri, Türk Edebiyatında Yaşnâmeler, Eski Türk Edebiyatında Gemiyle İlgili Şiirler ve Bazı Hususiyetler* bunlar arasındadır.

*

Hocam neşeli, hoşsohbet, nükteyi ve latifeyi seven bir insandı. Ama yine de bakışlarında mağmum ve mahzun bir ifadenin gizli olduğunu sezerdik. İlk çilesini 1966'dan 1971'e kadar İstanbul'da çıkarmıştı. Biz menâkıbını hep başkalarından işitirdik. Kendisi bahsetmezdi. Yalnız bir keresinde şunu anlatmıştı:

Bir Erzurum dönüşü Fakülte'ye uğramış, Bölümün kapısında doktora hocasıyla karşılaşmışlar. Hocası, odama uğradın mı diye sormuş. O, hayır demiş. Peki, uğramayı düşünüyor muydun, diye sormuş bu sefer. Yine "hayır" cevabını alınca, "Seni tebrik ederim" diyerek elini uzatmış. "Sen çok dürüst bir insansın. Başkaları olsa, elini ovuşturup, hocam uğradım bulamadım veya fırsatım olmadı, uğrayacaktım gibi yalanlar söyledim" demiş.

Hocam 1980 yılında bir trafik kazasında büyük kızını kaybetmişti. Bu hadise onu çok sarstı. Mağmum hâli iyice belirginleşti. Saçlarında aklar birden çoğaldı. Son zamanlarında yüzünün nuraniyeti had safhaya ulaşmıştı. En son kitabı Ali Nihad Tarlan'ın önsözünde, Mesnevî'den esintiler taşıyan, âdetâ başka bir dünyadan konuşan ses tonu okuyanları hem sevindirmiş, hem şaşırtmıştı. Bu, daha önceki yazılarında görmediğimiz gibta edilecek bir ruh olgunluğu idi:

"Her mevsim güller, bir yandan açar; bir yandan solar gider... Dalgalar, köpükler, her bir yandan zuhur eder, bir yandan yok olur, biter... Buna rağmen yitmeyen bir gül, bitmeyen bir çirpiniş vardır ki o da gülün kokusu; bu çirpinişin aslı olan sudur. Bu koku, bu su yani hayat, burcu burcu, halka halka toz toprak ceoherinden, zaman rüzgârıyla döne döne istikbâle ulaşır...

Sûretler, şekiller, sözler ne kadar değişseler, yok olsalar bile ruh, mânâ ve özler, nesilden nesile taşınmada; görünmeyen esrarengiz bir ışık, aynadan aynaya yansıyıp durmadadır...

Devirlerine göre kültür ve sanatta, hatta ilim dünyasında da bir bakıma tabii ve zarûrî olarak, bir bakıma akan hayatın gereği olarak fikirler, telâkkiler, zevkler ne kadar değişirse değişsin neticede, koku gibi devam eden; dalgalar gibi tekrar tekrar teşekkül eden düşünceler, telâkkiler ve zevkler vardır. Bu itibarla ilim adamları, sanatkârlar, derece derece az veya çok bu kokuları taşıyan, yine az veya çok bu suları coşturan rüzgâr misâlidir. Bazı âlim ve sanatkârlar, kaybolan yahut uzakta kalan bir çiçeğin hatırasını yaşatan; gönül gemisini, vuslat kenarına (kucağına) yani kemâl sahiline ulaştıran rüzgârlar gibidir... Görünmezler... Belki de bilinmezler... Fakat tesirleriyle, eserleriyle yaşarlar.

İşte, bu kubbede, sadâsı kalan bir misâl: Merhum Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan."

"Kişi kişinin aynasıdır" diye bir söz vardır. Âmil Hocam, merhum Tarlan'ı anlatırken, aynı zamanda kendini anlatır gibidir.

Ben, Hocamın çektiği acılara bakıp her defasında bunu hak etmediğini düşünürdüm. O sanki içimden geçenleri okur gibi, Allah en büyük acıları en sevdiği kullarına verir, peygamberlerin hayatını bir düşünsene, derdi. Ben yine de Tarlan Hoca'nın şu beyitlerini hatırlamadan edemezdim:

Bulmadım yâr-ı vefâ-perver gam-ı hasret gibi

Bir ömürdür geldi geçti neşve-i vuslat gibi

Bezm-i nûşânûş imiş âlem bulunduk bir zaman

Gâlibâ bir şeyler içtik bâde-i firkat gibi

Ali Nihad Tarlan (1978) vefat edince Eski Türk Edebiyatı alanında çalışmaya başlayan bizler büyük bir üzüntü yaşadık. Neyse ki yetiştirdiği çok değerli öğrencileri vardı. Onların varlığı ile avunuyorduk. Fakat kısa süre sonra onlar da hocalarının ardından gitme konusunda acele ettiler. Harun Tolasa (1983) 45, Mehmet Çavuşoğlu (1987) 52 yaşında aramızdan ayrıldı. Tarlan mektebinin seçkin bir temsilcisi olan Âmil Hocam da 56 yaşındaydı. Akademik hayatımızın başlarında yaşadığımız bu peş peşe gelen kayıplar bizlerde büyük korku yarattı. Eski Türk Edebiyatı alanının sonu geldi gibi bir duyguya kapıldık. Birdenbire önümüz boşaldı, ön saflarda tek başına kalakaldık. Aklımıza takılan bir soru olsa Hocalarımıza sorardık. Onların gölgesinde yaşamamanın, çalışmanın verdiği özgüven bir öğrenci için ne büyük rahatlıktı! Biz şimdi ne yapardık?

Hepsi erken giderek, bizim neslimizi ağır bir yükün altında bıraktılar. Bizler de onlara layık olmaya çalıştık. Onlar yaşasalardı, hiç şüphesiz Eski Türk Edebiyatı çalışmaları bugün olduğundan farklı olurdu.

*

Âmil Hocamı ansızın kaybedince şu duygu dolu satırları yazmıştım. Bugün de aynı duygu yoğunluğu içindeyim.

Âmil Hocamı anlatmak ne mümkün? Onu tanımak lâzımdı! Onunla aynı havayı solumak lâzımdı. En verimli çağında, ona daha çok ihtiyacımız olduğu bir zamanda gitti! Harun Tolasa ve Mehmed Çavuşoğlu gibi o da genç yaşında gitti. Ah bu birdenbire, ansızın gelen ölümler! İnsan içine sindiremiyor. Bir yerlerden sessizce çıkıp geliverecek sanıyor. Ama gerçek işte!.. Onu anlatmak ne mümkün? Şehzâde Mustafa için, bizim gibi içi yanan Yahyâ Bey imdadımıza yetişiyor da hislerimize tercüman oluyor. Fakat bu redifler nedir böyle:

...idi !..

...idi!..

Kaybedilenle aramıza korkunç zaman uçurumunu koyan bu üç harf mi?

Artık var olmayanı hatırlatarak, her defasında elini dizine vurup tam on üç kere "...idi, ...idi" diye hıçkırın şair, vasita beytine de son nefes veya çığlık gibi "...gitti, ...gitti" redifini yerleştirir.

Bu şiiri hiçbir zaman bugünkü kadar sevmemiş, anlamamış ve kıskanmamıştım:

Ferîd-i âlem idi !.. âlim idi !.. a'lem idi !..
 Muhammed ümmetine mevti mevt-i âlem idi !..
 Ziyâde mâtem idi !.. hayli emr-i mu'zam idi !..
 Salâh u zühdü kavî i'tikâdı muhkem idi !..
 Meşâyıh ile musâhib ricâle hem-dem idi !..
 Kerâmet ile kerîmü'l-husâl âdem idi !..
 Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrerem idi !..
 Vücûdu muhteşem ü şevketi muazzam idi !..
 Tevâzû ile selâmında hod müselleme idi !..
 Aceb o bedr-i tamâmın ne âdeti kem idi ?

... gitti!..

... gitti!..